

SA's Leading Past Year

Exam Paper Portal

STUDY

You have Downloaded, yet Another Great Resource to assist you with your Studies 😊

Thank You for Supporting SA Exam Papers

Your Leading Past Year Exam Paper Resource Portal

Visit us @ www.saexampapers.co.za

SA EXAM
PAPERS

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA PELE (P1)

PUDUNGWANA 2019

MATSHWAO: 70

NAKO: Dihora tse 2

Pampiri ena e na le maqephe a 10.

DITAELO HO MOHLAHLAHOBUWA

1. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO TSE THARO, e leng:

KAROLO YA A:	Tekokutlwisiso	(30)
KAROLO YA B:	Kgutsufatso	(10)
KAROLO YA C:	Dibopeho tsa puo le ditlwaello tsa tshebediso ya puo	(30)
2. Bala ditaelo TSOHLE ka hloko.
3. Araba dipotso TSOHLE.
4. Qala KAROLO E NNGWE le E NNGWE leqepheng LE LETJHA.
5. Seha mola qetellong ya KAROLO E NNGWE le E NNGWE.
6. Nomora dikarabo tsa hao jwalo ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.
7. Tlola mola dipakeng tsa dikarabo tsa hao.
8. Tsepamisa maikutlo haholo mopeletong le popong ya dipolelo tse nepahetseng.
9. O eletswa ho sebedisa nako ya hao ka mokgwa ona:

KAROLO YA A:	Metsotso e 50
KAROLO YA B:	Metsotso e 30
KAROLO YA C:	Metsotso e 40
10. Ngola ka mongolo o makgethe mme o balehang.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO**POTSO YA 1**

Potsong ena o nehilwe mefuta e mmedi ya ditema. Bala tema e nngwe le e nngwe ka hloko o nto araba dipotso tsohle tse hlahang tlasa tema ka nngwe.

Bala tema ena e latelang, mme ha o qetile o arabe dipotso tse e latelang.

TEMA YA A**BANA BA NYAHLATSANG SEKOLO**

1	Mona Aforika Borwa ke palo e ka etsang tharo boneng ya baithuti ba tswellang ho fihlela sehlopheng sa materiki. Kotara e nngwe ya baithuti e moyafala feela sebakeng, ha e kgone ho fihla sehlopheng sa materiki. Potso ke hore na ke leruarua lefe le metsang baithuti ba rona dihlopheng tse hare? Mmuso o kgothaletsa bana ho tla sekolong ka ho kenya thuto ya mahala dikolong tse ding le ho ba fa dijo tsatsi le leng le le leng. Leha ho le jwalo, lenane la baithuti ba lahang teu hare le ntse le nyoloha.	5
2	Ho latela diphuputso tsa boramahlale, lenane la baithuti ba panollang joko ena ke banana ba pakeng tsa dilemo tse 12 le 18. Banana ba ima ka bongata dilemong tseo. Leha molao o dumella banana ba immeng ho tla sekolong, ba bang ba qetwa ke ditlhong tsa ho shebana le matitjhere hammoho le bomphato ba bona mahlong ebe ba itulela hae.	10
3	Bana ha ba lekane e se meno ka bokgoni dithutong. Ho na le baithuti ba bohlale, ba tshwarang seo ba se rutwang kapele. Baithuti bana ba nka dilemo tse mmalwa feela ba le sekolong; ha e le bana ba diehang ho tshwara seo ba se rutwang kapele, ba nka nako e telele ba le sekolong hoo ba bileng ba qetella ba nyahame dipelo. Batswadi le matitjhere ba fella baithuti ba mofuta oo pelo, mme ba dula ba ba komotela letsatsi le tjabang le le dikelang.	15
4	Baithuti ba bang e ba mesifa e hlotseng dithipa, boitshwaro ba bona e ba bo hlephileng. Matitjhere le batswadi ba lekile ho kgalemela bana ba mofuta ona empa ba tehile kalala. Baithuti ba mofuta ona ba nyonya sekolo jwalo kaha ntja e nyonya katse. Ha ba tshoha ba tlike sekolong, ha ba qete letsatsi ba le sekolong, ba menahana le mehlala. Sesosa se seholo sa boitshwaro bo hlephileng baneng ba sekolo ke dithethefatsi. Thena ha di tsubile di etsa morusu o tshabehang sekolong hoo ba qetellang ba nyahladitse sekolo. Dithethefatsi tse ding di senya le kelello tsa baithuti hoo qetellong ba iphumanang ba se ba kopane dihlooho mme ba tswe sekolong.	25
5	Ka baka la maemo ao re ke keng ra a qoba, batswadi ba bang ba a hlokahala mme ba siye bana ba bona lefatsheng e le dikgutsana. Jo! dikgutsana tsa Modimo di tlamehile hore e be batswadi, mme ba hlokomele bana babo bona ba banyane. Seo se ba sitisa ho tla sekolong. Ba bang ba baithuti ba mofuta ona, ba iphumana ba tlamehile maoto le matsoho ho falla moo ba dulang teng le dikolong tseo ba di tswaetseng ba ilo dula le ba leloko la bona dibakeng tse ding.	30

	Bana ba mofuta oo ba ba le bothata ba ho tlwaela dikolo tseo tse ntjha, mme ba kgethe ho itulela lapeng. Ka nako e nngwe o fumane hore sebakeng seo se setjha seo ba seng ba phela ho sona, ba kopana le diphiri matlalong a dinku, tse ba hlekefetsang hoo ba bonang ho le molemo hore ba ngalohe sekolong, ba iphe naha.	35
6	Baithuti ba bang ba ikentse ditau tse hlorisang baithuti ba bang ka ho ba batla dithwana tse ngata. Bahlekefetsuwa ba tshabe ho tla sekolong, mme ba kgethe ho itulela hae. Dikolong tse ding ho na le maqulwana a dinokwane a thibelang baithuti ho tla dikolong. Ka ho tshaba ho ba diphofu tsa maqulwana ana ebe bahlekefetsuwa ba ikgethela ho itulela hae ba tlohelle sekolo. Ho tlohella sekolo pele ho nako ho ka etsa hore baithuti ba qetelle e le makgoba a dithethefatsi, <i>dibotho</i> tse bolelwang. Ba bang ba iphumane ba fetoha dinokwane tse lallang batho tseleng, mme ebe ba a tshwarwa, mme ba iphumane e le mafa a tjhankana.	40 45
7	Se ka etswang ke matitjhere ho thibela pharela ena naheng ya rona, ke ho ba le lerato ho seo ba se etsang. Matitjhere e be metswalle ya baithuti hore baithuti ba iphumane ba bolokehile, mme ba se tshabe ho ba ribollela mathata a bona. Matitjhere a be le pelo ya ho ruta mefuta e fapaneng ya baithuti. A tsebe baithuti ba bona ka botlalo hammoho le mathata ao ba nang le ona dithutong tse fapaneng esitana le mathata a lapeng ao ba tobanang le ona. Mapolesa a mengwe dikolong, hore a lemose baithuti ka kotsi ya dithethefatsi. Ba ba kgothalletse bophelo bo hlwekileng bo hlokang dithethefatsi. Sekolo ka seng se be le mooki ya tla hlokomedisa baithuti ka mathata a bakwang ke ho ima ba sa le banyane dilemong.	50 55

[E lokiseditswe tlhahlobo ho tswa ho www.google.co.za]

- 1.1 Fana ka lebaka LE LE LENG le etsang hore baithuti ba tlohele sekolo pele ba fihla sehlopheng sa materiki. (1)
- 1.2 Bolela leano LE LE LENG feela le etswang ke mmuso ho kgothalletsa bana hore ba kene sekolo. (1)
- 1.3 Kganyetsano e hlahellang ka mantswe ana '... le tjabang le le dikelang.' moleng wa 18 e hlakisa jwang moelelo wa seo ho buuwang ka sona? (2)
- 1.4 Ke ditlamorao dife TSE PEDI tse bosula tse tliwang ke ho tlohela sekolo pele ho nako? (2)
- 1.5 Seabo sa mapolesa e ka ba sefe ntlafatsong ya maphelo a bana ba sekolo? (1)
- 1.6 Phapano ke efe pakeng tsa baithuti ba tshwarang dithuto kapele le ba diehang ho tshwara dithuto tsa bona kapele? (2)

- 1.7 Bolela hore polelo e latelang KE NNETE kapa MAFOSI o be o fane ka lebaka la karabo ya hao.
Baithuti ba hlekefeditsweng sekolong ba iphetola dinokwane tse lallang batho tseleng ha ba se ba hodile. (2)
- 1.8 TADIMA MELA YA 36–37.
Hlalosa hore sekapolelo sena 'diphiri matlalong a dinku' se re bolella eng ka bahlokomedi ba dikgutsana. (2)
- 1.9 Kgetha karabo e nepahetseng ho tsena tse latelang. Ngola feela tlhaku (A–D) e bapileng le karabo eo o e kgethang.
Boholo ba baithuti bo nyahlatsa dithuto hara nako hobane ba ...
A bolawa ke tlala ka mehla.
B hlokomela bana ba banyane.
C omangwa letsatsi le letsatsi.
D tlasa kगतello ya maikutlo. (2)
- 1.10 Na o bona e le leano le nepahetseng ho mema mapolesa dikolong ho tlo lemosa baithuti ka kotsi ya dithethefatsi? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 1.11 Ho latela maemo a matle a phedisano, ke sefe seo setjhaba se ka se etsang ho thusa bana ba hlokahalletsweng ke batswadi hore ba se ke ba tlohella sekolo? Fana ka ditshitsinyo TSE PEDI feela. (2)

Boha tema ena e latelang, mme ha o qetile o arabe dipotso tse e latelang.

TEMA YA B

[Setshwantsho se qotsitswe, sa fetolelwa le ho lokisetswa tlhahlobo ho tswa ho www.google.com]

- 1.12 Ke eng e re bolellang hore baithuti ba supileng e mong ka monwana ba thabetse sena seo ba se etsang? (1)
- 1.13 Fana ka mohopolo wa sehlooho wa setshwantsho sena. (2)
- 1.14 Ke ditlamorao dife tse ka bakwang ke ketso e etswang ke baithuti ba bang ho moshemane ya nomorilweng 1? (2)
- 1.15 Puo ya mmele ya moshemane ya nomorilweng 1 e re utullela eng ka yena? Fana ka lebaka la karabo ya hao. (2)
- 1.16 Hlalosa hore ke ntlha efe e tlisang kamano pakeng tsa molaetsa o hlahiswang ke TEMA YA A le wa TEMA YA B. (2)
- 1.17 Wena o ka etsa eng ha o ka iphumana o le maemong a tshwanang le a moshemane ya nomorilweng 1? (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

Bala ditaba tsa tema ena e latelang, ebe o di kgutsufatsa ka ho ngola ka seratswana se momahaneng moo o totobatsang mehopollo E SUPILENG ya sehlooho e buang ka kotsi ya tshebediso ya ditlalelabore.

ELA HLOKO:

O lebeletswe ho etsa tse latelang:

1. Kgutsufatso e be ya mantswe a sa feteng 90.
2. Dintlha e be TSE SUPILENG tse jereng mehopollo ya sehlooho.
3. Ngola ka mokgwa wa seratswana se momahaneng.
4. Bontsha palo ya mantswe ao o a sebedisitseng qetellong ya kgutsufatso ya hao.

TEMA YA C**KOTSI YA TSHEBEDISO YA DITLELABORE**

Ha selemo se kgaoha, batho ba bangata ba thaba haholo. Mabenkeleng moo ho rekiswang ditlalelabore e ba semphete-ke-o-fete. Batho ba hatana hodimo moo ba habileng ho ithekela ditlalelabore. Batho ba habile ho ithabisa ka ditlalelabore ba sa hlokomele kotsi e ka tliswang ke tshebediso ya tsona. Mosotho o ye a re e bona mahe leraba ha e le bone.

Selemo le selemo palo ya bana ba kgaohang menwana e ntse e eketseha ka lebaka la ho hotetsa ditlalelabore ba di tshwere ka matsoho. Ba bang ba hle ba tjhe hampempe ha ditlalelabore tseo ba di sebedisang di fetoha diqhomanane. Ha ho ka etsahala hore mosi wa ditlalelabore o kopane le mahlo ka ho otloloha, e ba bothata ba kobo ya kgomo hobane mosebedisi wa tsona a ka fetoha sefofu ka ho panya ha leihlo. Ho na le mefuta e meng ya ditlalelabore e bakang modumo o moholo o ka amang kutlo ya bana. Bana ba ka fetoha botsebetutu, mme sena se ka fetola thabo ya bona maswabi.

Ho feta moo, ha ho ka etsahala hore ditlalelabore di sebediswe haufi le ntlo kapa hona ka tlong, matlo a mangata a ka tjha lore! Ditlalelabore di tjhesa hlaha, mme ho ameha dimela le diphoofolo. Diphoofolo tsa lapeng di jela kgwebeleng ka baka la modumo o bakwang ke ditlalelabore. Di ka phaphatheha tsa baleha mahaeng, mme tsa se ke tsa hlola di fumanwa.

Nakong eo ditlalelabore di qhomiswang ka yona, sekapapaka se tlala mosi wa tsona. Mosi ona o silafatsa sekapapaka, mme batho ba hema mosi o silafetseng. Sena se baka hore batho ba tshwarwe ke lefu le amang matshwafo. Mosi ona o lematsa lelwapi le re sireletsang kgahlanong le mahlasedi a letsatsi. Ha lelwapi lena le senyeha re ba le maemo a sa tsitsang a lehodimo.

Batswadi, ha re hopoleng hore boipaballo bo molemo ho feta setlhare. Ha re tloheleng ho rekela bana ba rona ditlalelabore ebe ka moso re lla sa mmokotsane.

[E qotsitswe le ho lokisetswa tlhahlobo ho tswa ho www.google.co.za]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B:**10**

KAROLO YA C: DIBOPEHO TSA PUO LE DITLWAELO TSA TSHEBEDISO YA PUO**POTSO YA 3: PAPTISO**

Bala le ho boha papatso ena e latelang ebe o araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

TEMA YA D

BASARI YA KGATELOPELE	
<p>Na o moithuti wa mosadi, mme o na le thahasello ya ho sebetsa mmaeneng?</p>	<p>Lehlohonolo ha se lebelo! O sa emetseng?</p> <p>Basari ya Kgatelopele e fana ka dibasari ho baithuti ba batshehadi ba lekgolo ba bomme ba tla etsa dikopo pele.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ O tlamehile ho ba dilemo tse pakeng tsa 18–25 ➤ O be moahi wa Aforika Borwa ➤ O be moithuti ya etsang dithuto tsa dipalo le mahlale. <p style="text-align: right;">Dikopo di kwallwa ka la 25 Pudungwana 2019</p> <p style="text-align: right;"> 095 343 4221 </p>
	

[E qotsitse le ho lokisetwa tlhahlobo ho tswa ho www.google.com]

- 3.1 Bolela mokgwa O LE MONG oo o ka o sebedisang ho ikopanya le bafani ba basari ena ka wona. (1)
- 3.2 Ebe bohlokwa ba ho lotomanya dithuto tseo motho a lokelang hore ebe o a di etsa ke bofe papatsong ee? (1)
- 3.3 Polelwana ee 'Lehlohonolo ha se lebelo' e susumetsa baithuti ba habilweng jwang? (2)
- 3.4 Hlalosa hore tshebediso ya ditshwantsho e matlafatsa papatso ena jwang. (2)
- 3.5 Hlalosa kamoo tshekamelo le kgethollo di hlahellang kateng papatsong ena. (2)
- 3.6 Papatsong ena, tshohla boleng ba tshebediso ya potso e latelang:
'Na o moithuti wa mosadi, mme o na le thahasello ya ho sebetsa mmaeneng?' (2)
- [10]**

POTSO YA 4: KHATHUNU

Bala le ho boha khathunu ena e latelang, mme ha o qetile o arabe dipotso tse e latelang.

TEMA YA E

[E qotsitse le ho lokisetswa tlhahlobo ho tswa ho www.google.com]

- 4.1 Hlalosa kamoo polelwana ena: 're se re e ja jwang le dikgomo' e tshehetsang se etswang ke monna ya nomorilweng 2. (2)
- 4.2 Ketso ya monna ya nomorilweng 2 e senola eng mabapi le maemo a renang ka hara naha ya Aforika Borwa? (2)
- 4.3 Kgetha karabo e nepahetseng ho tse latelang. Ngola feela tlhaku (A–D) e bapileng le karabo eo o e kgethang.

Mantswe a hlahellang pudulwaneng ya monna ya nomorilweng 1 a bontsha hore monna eo ha a ... maemo a renang ka hara naha.

- A ithute
B tsotelle
C tsebe
D utlwisise

(2)

- 4.4 Ke hobaneng ha monna ya nomorilweng 1 a sebedisitse lentse lona 'meqeqeko' ho hlalosa se jerweng ke monna ya nomorilweng 2? (2)
- 4.5 Na mokhathuni o atlehile ho senola maikutlo a setjhaba sa Aforika Borwa ka monna wa 2? Sekaseka ketso eo. (2)

[10]**POTSO YA 5: TEMA YA PROSA**

Bala tema ena ebe o araba dipotso tse botsitsweng hodima yona.

TEMA YA F

1	Batho ba tsubang kwae ba e pakutsaka feela ba phutholohile ho le monate ho bona, ba sa bone hore ho na le moo e ntseng e senya teng, hoo ka moso e tla ba hlahisetsang kotsi. Ha takatso ya yona e fihlela motho, o e batla ka mahlo a matsho, mme a ke ke a iphanyetsa yona pele a hula mosi o tla mo kgotsofatsa kapa hona ho e re: 'hlwi! hlwi!' ebang a e tsuba ka dinko.	5
2	Motho ya e tsubang ha a ikutlwe a hlaphohetswe hantle ha a sa ka a feta pela yona. O ikutlwa a kgathetse a tepeletse, eka ha se yena. Kelello ha e sebetse hantle, o bile o ikutlwa eka a ka mpa a tjapalla a imamela, lebaka e le yona pelo ya kwae feela. Takatso ya yona ha e se e kakatletse motho ha e mo tlohele. Ke hona ekang e ntse e re: 'Ntsube!'. O tla ikutlwa a hlaphohetswe hantle ha a ka feta pela yona.	10

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa bukeng ya *Monokotshwai*, JJ Moiloa, 1985:7]

- 5.1 Hobaneng ha mongodi a sebedisitse lentse 'pakutsaka' moleng wa 1 ha a hlalosa batho ba tsubang a sa sebedisa 'pakutsa'? (2)
- 5.2 Hlalosa se bolelwang ke polelo ena: 'o e batla ka mahlo a matsho' e hlahellang moleng wa 3–4. (2)
- 5.3 Hobaneng ha mongodi a sebedisitse phetapheto ya lentse 'hlwi! hlwi!' moleng wa 5? (2)
- 5.4 Bolela hore polelo e latelang ke ntlha kapa mohopolo o be o fane ka lebaka la karabo ya hao.
Motho ya tsubang kwae ha a ikutlwe a hlaphohetswe hantle ha a sa ka a feta pela yona. (2)
- 5.5 Tshohla tshebediso ya lentse lona, 'kakatletse', le hlahellang moleng wa 9. (2)

[10]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 30
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 70